

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

У статті проаналізовано погляди видатних зарубіжних учених щодо проблеми індивідуалізації та технологізації навчального процесу.

Реформування загальної середньої освіти, як засвідчено основними концептуальними положеннями Закону України "Про освіту", Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті, концепцією "Про розвиток загальної середньої освіти", передбачає гуманізацію освіти, реалізацію індивідуального підходу до кожного учня; переорієнтацію з інформативної на продуктивну спрямованість навчання; використання інноваційних технологічних систем. Державними документами передбачено забезпечити також технологічну модернізацію вищих педагогічних навчальних закладів шляхом проведення наукових досліджень із проблем педагогічної освіти, оновлення змісту, форм, методів професійної підготовки педагогічних працівників. Тому на етапі розвитку вітчизняної системи освіти актуальним є дослідження накопиченого досвіду, що й зумовило мету проведеного дослідження – вивчення шляхів та способів технологічної побудови процесу індивідуалізованого навчання в історії зарубіжної педагогіки.

У сучасній педагогічній теорії принцип індивідуального підходу, реалізація якого в історії розвитку педагогічної науки мала свої особливості, здійснювалася за допомогою різноманітних засобів та передбачала певну систематизацію, все частіше пов'язується з технологічним підходом. Термін "педагогічна технологія" виник та досить широко використовувався у ХХ сторіччі, але ще Я.А. Коменський прагнув знайти такий загальний порядок навчання (систему), за яким воно здійснювалося б за єдиними законами людської природи та було схоже на добре налагоджений механізм (технологію). Виходячи з цього, індивідуалізація навчання нами розглядається як система, що має всі ознаки технології.

Важливу роль у становленні принципу природовідповідності та на цій основі індивідуального підходу відіграла педагогічна думка Давньої Греції. Педагогічні ідеї видатних філософів справили значний вплив на весь подальший розвиток теорії виховання. Прогресивні мислителі минулого багато писали і говорили про необхідність використання індивідуального підходу до навчання і виховання. Так, Аристотель висунув ідею гармонійного виховання людини та обґрунтував думку щодо природовідповідності виховання, яку раніше висловив Демокрит. Римський оратор Квінтіліан у своєму трактаті "Про виховання оратора" говорив про те, що всі діти є кмітливими від природи і потребують тільки правильного виховання та навчання з урахуванням їх індивідуальних особливостей. Ця думка збігається з сучасним розумінням сутності індивідуального підходу.

Подальшого розвитку принцип індивідуального підходу набув у діяльності та працях передових мислителів епохи Відродження. Французький гуманіст Франсуа Рабле у романі "Гаргантюа і Пантагрюель", критикуючи схоластичну систему освіти, протиставляв їй свою систему виховання, засновану на активній діяльності самої дитини, що розвиває її природні задатки. Видатний філософ Франції ХVІ століття Мішель Монтень, прибічник розвиваючої освіти вважав, що завдання вчителя, сприяти всебічному розвитку особистості дитини: "Я хотів би, щоб вихователь вашого сина дав йому можливість вільно виявляти схильності, пропонуючи йому спробувати смак різноманітних речей, вибирати між ними та розрізняти їх самостійно, іноді вказуючи йому шлях, іноді, навпаки, дозволяючи знаходити дорогу йому самому" [1: 189-190]. У роботах інших філософів і педагогів цього періоду (Т. Кампанелла, Т. Мор, Є. Роттердамський, В. Фельтре) простежується думка про важливість та актуальність індивідуального підходу, розглядаються деякі його ознаки, проте в цей час він ще не виділяється як принцип виховання і навчання, розробка відбувається на емпіричному рівні.

У ХVІІ сторіччі Я.А. Коменський, розробляючи завдання систематизації педагогіки як науки, вводить у науковий обіг категорію "принцип", прагне створити систему принципів навчання, яка базується на основі природовідповідності. На думку видатного педагога, людина – дитя природи, й усі педагогічні засоби мають бути природовідповідними. Він розкрив перші стійкі залежності між можливостями учнів та умовами навчання; сформулював вимоги і правила з урахуванням віку та індивідуальних особливостей дітей; обґрунтував положення, що людина має потребу навчатися і самовдосконалюватися протягом усього життя. Відомий учений прагнув на більш високому рівні розвивати здібності учнів, створюючи своєрідну технологію, завдання якої – "стримувати передчасне виснаження найбільш обдарованих і заохочувати млявих"; пропонував форми і методи реалізації індивідуального підходу: "кого учитель визнає більш здібним, до того він прикріплює для навчання двох або трьох відстаючих", "необхідно, щоб більш повільні були поєднані з більш швидкими, більш тупі з більш розумними, уперті зі слухняними й училися б за тими самими правилами і прикладами до тих пір, доки потребують керівництва" [2: 309-314].

Французькі просвітителі Ж.-Ж. Руссо, К.А. Гельвецій, Д. Дідро, англійський філософ і педагог Д. Локк підкреслювали наявність у людей індивідуальних розходжень, які мають бути враховані у процесі навчання та виховання, спрямованого на розвиток усіх обдарувань. Д. Локк наполягав на тому, що варто уважно вивчати особливості дитини: "які їх природні задатки, як можна їх удосконалити і на що вони можуть бути спрямовані, щоб замінити їх домінуючі пристрасті й панівні нахили"; вимагав, щоб помічали різноманітні якості дитини, "тому що відповідно до розходжень у цих якостях мають відрізнятися і ваші методи", а "природні дарування кожного повинні бути розвинені до можливих меж" [3: 74-89]. Ж.-Ж. Руссо тлумачив принцип

природовідповідності як вимогу будувати процес виховання природно, узгоджуючи з індивідуальністю дитини, шанувати її особистість, враховувати інтереси і запити, що значно розширило розуміння і значення принципу індивідуального підходу. В трактаті "Еміль, або про виховання" він подав зразок оригінальної індивідуалізованої технології навчання, заснованої на самостійному дослідженні дитиною явищ. Його Еміль навчався власним шляхом, у власному темпі, відповідно до своїх здібностей та інтересів.

Подальший розвиток ця проблема знайшла у теоретичній та практичній діяльності видатного швейцарського педагога-демократа Й.Г. Песталоцці. Свою педагогічну теорію він виводив з головної мети виховання, яка, на його погляд, полягала у розвитку всіх природних здібностей дитини з урахуванням її індивідуальних і вікових особливостей. Відомий педагог не ідеалізував, як Ж.-Ж. Руссо, дитячу природу, але вважав, "якщо зусилля природи щодо розвитку людських сил лишити без допомоги, вони повільно звільняють людей від чуттєво-тваринних почуттів"[4: 399]. Його твердження, що "велич ідеї елементарної освіти полягає в гармонійному розвитку всіх сил, ... у гармонії із самим собою" стало суттю своєрідної технології [4: 344].

Німецький педагог А.-В. Дістервег також вважав, що головний закон усякого навчання – узгодженість з людською природою і закономірностями її розвитку, тому закликав учителів старанно вивчати індивідуальні особливості школяра – "без знання рівня розвитку учня неможливе його правильне навчання"; прагнув навчати природовідповідно – "суб'єктивний рівень розвитку учнів завжди повинен служити мірилом"; підкреслював, що "рівень розвитку учня визначає метод викладання предмета", а "ще більшою мірою потрібно брати до уваги індивідуальність учнів, коли йдеться про навчальний матеріал"; стверджував, що "справжній вихователь домагається природовідповідної гармонійної освіти свого вихованця шляхом збудження, а не накопичення навчального матеріалу" [5: 136-154].

Значний вплив на формування педагогічної науки у XX сторіччі здійснювали передові ідеї Заходу, що сформували рефлексологічний напрям – педологію, підґрунтям якої була ідея вільного виховання дитини, що отримала назву педоцентризму. В її основу покладена концепція, згідно з якою зміст освіти, методи і організація навчання зумовлені, головним чином, інтересами і потребами дитини, яка є центром педагогічного процесу. Вихователь повинен підходити індивідуально до кожної дитини, розвивати риси характеру, які необхідні суспільству, і тактовно гальмувати ті, що мають перехідний, тимчасовий характер. Таким чином, основним принципом цієї теорії став індивідуальний підхід до дитини, основним засобом – індивідуалізація.

Вальдорфська педагогіка (Р. Штейнер) стала одним із різновидів реалізації ідей "вільного виховання" і "гуманістичної педагогіки", яка може бути визначена як технологічна система самопізнання і саморозвитку індивідуальності за умови партнерства з учителем, головним завданням якої є допомога дитині в духовному самовизначенні, створенні максимальних умов для розвитку та закріплення її індивідуальності. Прикладом технології особистісно орієнтованого підходу у навчанні та вихованні можна назвати також методику М. Монтессорі, яка була переконана у шкідливості класно-урочної системи. У центрі її технології три основних принципи: виховання повинно бути вільним, індивідуальним та спиратися на дані спостережень за дитиною.

Найбільш активні пошуки способів індивідуалізації навчального процесу здійснювалися в США, де децентралізоване керівництво школою давало можливість експериментувати з формами організації навчання. Американські вчені на основі розробленої ними теорії константності інтелекту дійшли висновку, що обов'язком школи є забезпечення диференційованого й індивідуалізованого навчання, яке враховувало б особливості кожного учня та надавало йому можливість просуватися у засвоєнні навчальної програми власним темпом. Згідно з концептуальним підходом, започаткованим Дж. Дьюї, на Заході розвивалися такі системи індивідуалізованого й активного групового навчання, як метод проєктів, віньєтка-план, дальтон-план та інші, що являли собою індивідуалізоване та технологізоване навчання, не пов'язане з класною роботою. Він вимагав посилення уваги до особистості, природи дитини: "Ми повинні стати на місце дитини і виходити з цього. Не програми, а вона повинна визначати як якість, так і кількість навчання" [6: 245].

У зарубіжній педагогіці в останні десятиріччя проблема індивідуалізації навчання неоднозначно розглядається різними вченими. Німецький педагог В. Коррель способом її реалізації вважає створення груп із різним рівнем навчальних завдань та індивідуальним темпом пізнавального просування. Послідовники біхевіористських ідей (Дж. Уотсон, Б. Скіннер, Є. Торндайк, Д. Примек) відстоюють таку систему, що здійснюється шляхом безпосереднього включення учнів у систему навчання, метою якого є розвиток тих чи інших здібностей. Педагоги-"гуманізатори" (Д. Майєрс, М. Фантіні, Дж. Неллер, К. Паттерсон, А. Комбс, Дж. Холт) виступають із позиції "свободи навчання": виявлення пізнавальних потреб та формування індивідуальності. У загальнодидактичному плані розробка способів індивідуалізації навчального процесу характеризується відмовою від основних елементів класно-урочної системи (стабільності складу основної навчальної групи та створення гомогенних); заміною функцій учителя, який виступає, головним чином, у ролі організатора-консультанта; розробкою індивідуалізованих технологій навчання.

Проведений історичний екскурс дає можливість усвідомити, що врахування принципу індивідуального підходу можна розглядати як певну технологізовану систему, а вивчення досвіду організації індивідуалізованого навчання, в тому числі і зарубіжного, є підґрунтям побудови сучасних особистісно орієнтованих технологій навчання і виховання у середній та вищій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Монтень М. Опыты. – М., 1960. – Кн. I. – 256 с.
2. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. – М., 1982., – Т.1. – 656 с.
3. Локк Д. Мысли о воспитании. – М., 1939. – 131 с.
4. Песталоцци Й.Г. Вибрані педагогічні твори в трьох томах. – К., 1965., Т.ІІІ. – 635 с.

5. Дистервег А. Ф. Избранные педагогические сочинения. – М., 1956. – С. 136-154.
6. Кравець В. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття. – Тернопіль, 1996. – 290 с.

Матеріал надійшов до редакції 3.12.2005 р.

Еремеева В.М. Исторический аспект проблемы индивидуализации в зарубежной педагогике.

В статье анализируются взгляды известных зарубежных ученых на проблему индивидуализации и технологизации учебного процесса.

Yeremyeyeva W.M. The Historical Aspect of the Problem of Individualization of Educational Process in Foreign Pedagogics.

The article analyzes the outstanding foreign scholars' views on the problem of individualization and technologization of educational process.